

**БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО**

1000 София, ул. "Сердика", № 4, ет. III, тел. 987-49-02, e-mail: ipn_ban@bas.bg

С Т А Н О В И Щ Е

от проф. д-р Ирена Цонева Илиева

член на научното жури съгласно Заповед № РД-38-21/08.01.2019 г. на проф. д-р Анастас Герджиков за назначаване на научно жури за публична защита на дисертационния труд на

на Петьо Георгиев Вълков

за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.3. Политически науки (Международни отношения)

на тема: Влияние на „албанския фактор“ на територията на Република Македония и неговото отражение върху сигурността и евроатлантическата перспектива на Западните Балкани

I. Общо описание на представения дисертационен труд

Докторантът е представил дисертационен труд в обем от 245 страници, който съдържа списък на съкращенията, увод, три глави, заключение, списък на използваната литература, теренни изследвания (интервюта) и приложения. П. Вълков е използвал общо 163 източника на български, македонски, албански, сръбски, английски, руски и немски езици, дисертацията има научен апарат в 466 бележки под линия.

Трудът е посветен на един изключително актуален и динамично развиващ се проблем: влиянието на „албанския фактор“ в Република Македония и отражението му върху системата на сигурност в региона на Западните Балкани. Въпросът е малко изследван както в България, така и в страните непосредствени съседи на Р Македония. Както сочи П. Вълков някои от проучванията на български автори са остаряли и не отговарят на съвременната геополитическа и геостратегическа ситуация в региона.

Изследването е структурирано класически: от историческото възникване на албанския национален въпрос и развитието му в днешна Македония, през изясняване на понятието „албански фактор“ и анализ на центровете на сила в международните отношения и „албанския фактор“.

Разпределението на изследването е логично построено с обоснован превес на Глава втора (в обем от 84 с.), посветена на „албанския фактор“:

В увода (10 с.) П. Вълков обосновава избора на темата на изследването, дефинира използването на термина „албански фактор“, ясно формулира тезата на дисертационния труд. Правилно методологически авторът обосновава, че проучването се извършва през призмата на теоретично-аналитичната рамка на „малката страна“ в системата на международните отношения. Посочени са целите, задачите, използваната методология в дисертационния труд, направен е критичен преглед на релевантната научна литература.

Глава Първа (в обем от 63 с.) проследява генезиса и развитието на албанския национален въпрос, чието начало и корени авторът вижда в Призренската лига (1878–1881 г.). Балансирано са представени различните разбирания и оценки за лигата (националноосвободителния и обединяващ характер на Лигата, панислямистки характер, култ към Лигата). Корените на нерешения албански въпрос се проследяват в Букурещкия мирен договор от 1913 г., сложил край на Междусъюзническата война, както и по време на „Втората Призренска лига“ (16 - 19.09.1943 г.). В тази глава авторът дефинира понятието „албански национализъм“ в Македония, като формира се на основата на силни връзки с албанците в другите съседни държави и концентрирането в етнически компактни общини. П. Вълков вижда изкристализирането на албанския национализъм в Платформата „Велика Албания“ след обявяването на независимостта на Албания на 28 ноември 1912 г. и сочи нейната дълготрайна политическа проекция в различни албански партии.

Възможните сценарии при реализирането на идеята за Велика Албания се разглеждат в § 4 на Глава първа. В тази част авторът разсъждава относно евентуалните последици от реализирането на идеята за „Велика Албания“ и достига до извод, че подобно обединение изглежда все по-нерационално в наши дни.

Важна част от изследването е представянето на демографските промени в Р Македония през следвоенния период. Високите темпове на раждаемост водят до интензивната концентрация на албанското население и постепенната албанизация, която представлява своеобразно „капсулиране“ на Западна и Северозападна Македония, където албанците се превръщат в мнозинство.

Както сочи авторът границата на междуетническо съжителство в Р Македония е прекратена в края на 2000 г. и началото на 2001 г., когато етническите албанци от Армията за национално освобождение (АНО) нападат силите за сигурност на страната.

Охридското споразумение, подписано на 13 август 2001 г. е оценено от П. Вълков като един от много важните документи, не само за Р Македония като унитарна държава, но и за всички страни от Балканите. Цялостното прилагане на клаузите от ОРС определят в голяма степен и бъдещото съществуване на Р Македония като мултиетническа и демократична държава. В същото време това се явява и условие за запазване на сигурността и мира в региона.

Ясно е очертана етническата диспропорция между славомакедонците и албанците.

В последния параграф на тази глава П. Вълков прави интересен анализ на националните проблеми на Македония в контекста на концепцията за политиката на сигурност на малката страна.

Глава Втора (84 с.) е ключова в дисертационния труд, защото изследва понятието „албански фактор“ в Р Македония. В нея авторът проследява политическата проекция на албанското малцинство след обявяването на независимостта на Македония.

Проследени са политическите партии на етническа основа: ПДП (Партия за демократичен просперитет), НДП (Народно-демократична партия), ДПА (Демократичната партия на албанците), НДП, създадена през 2001 г., ДСИ (Демократичен съюз за интеграция, създаден през 2002 г.). Особено внимание е отделено на изборните резултати и коалирането на ДСИ след 2002 г.

П. Вълков очертава остро противопоставяне в самия албански блок през 2006 г., когато на изборите се появяват и други политически формации като Нови демократически сили и Демократически алианс на албанците. Тежката вътрешнополитическа криза от края на 2014 г. води до силно фрагментиране на албанския политически блок в Р Македония и авторът представя новите субекти: „Движението за реформи в ДПА“, „УНИТЕТИ“ и „БЕСА“.

Особено внимание е отделено на новия закон за употребата на езиците в Р Македония - гласуван на 11.01.2018 г, след наложено върху него вето от президента Иванов гласуван повторно на 14.03.2018 г. П. Вълков прави извод, че законът на практика превръща Р Македония в двуезична държава.

Дисертационният труд е особено предизвикателство, защото представя динамиката на пренареждане на политическата карта в албанския блок, включително през изминалата 2018 г. Изследването доказва активизиране на обществените процеси сред етноса. В тази част П. Вълков прави извод че въпреки демонстрираните различия по определени, предимно тясно партийни въпроси, „албанският фактор“ продължава да увеличава своето влияние и присъствие в Р Македония, отстоявайки и защитавайки интересите на общността. Основните аргументи са увеличаването на албанското присъствие в Събранието на Р Македония и заемането на високи постове в правителството от страна на представители на този етнос.

П. Вълков подчертава и ролята, лидерското поведение и силния авторитет на Албания (особено по отношение членството на страната в НАТО) сред представителите на албанския етнос в Р Македония, докато колабориращата със Сърбия славомакедонска върхушка постепенно губи своите позиции и одобрение сред населението на страната.

Докторантът обосновава представя както развитието на албанските партии, така и противоречията между тях.

В параграфа за межкултурния диалог П. Вълков прави извода, че езикът представлява най-голямата пречка за взаимното опознаване, разбирателство и развитието на межкултурния диалог (с. 111).

Особен интерес и практически ползи представляват частите в дисертационния труд, които имат пряко отношение към България. Такива се например авторските изводи, че „албанският фактор“ има заслуга за това, като всички политически формации в албанския блок дават категоричната си подкрепа за подписаните на 02.08.2017 г. Договор

за приятелство, добросъседство и сътрудничество с Р България. Същото важи и за споразумението от 17.06.2018 г. за името с Гърция, което осигури благоприятна перспектива за реализиране на интеграцията на страната в НАТО и ЕС.

П. Вълков критично представя идеята за формиране на „Република Илирида“ в Република Македония (решение на Невзат Халили от 2012 г. на заседание в Тетово да се иска разделение на Р Македония на две части въз основа на проведения през 1992 г. референдум на албанците). Поредният опит е направен (18.09.2014 г.) пред паметника на Скендербег в Скопие, с обявяването на Декларация за провъзгласяване на „Република Илирида“ на територията на Р Македония. П. Вълков сочи, че нито една от основните политически партии в Р Македония официално не подкрепя идеята на Халили, но трябва внимателно да се следи дали подобни идеи няма да получат с времето по-широка обществено поддръжка.

В същата глава са изследвани емиграционните процеси в Р Македония, както и основаването на Религиозна общност на православните албанци в Република Македония.

Особен интерес представлява § 7, посветен на радикализацията сред албанския блок в Република Македония. В тази част авторът дава богат емпиричен материал за т. нар. чуждестранни бойци. Обосновани са изводите му че предприетите мерки от властите за противодействие на разпространяването на радикален ислям в страната и особено в посока превенция на заминаващите за бойните действия в Сирия и Ирак са недостатъчни и неефективни. В голяма степен това се дължи не толкова на липсата на оперативен капацитет, а по-скоро на умишленото и целенасочено дистанциране от провеждане на необходимите действия (полицейски операции за задържане и наказателен процес), поради страха от ескалирането на напрежение на етническа основа, имайки предвид етническата принадлежност на местните бойци в състава на ислямистки формации. (с. 145).

С важно значение за сигурността на Р България може да се посочи тенденцията за разпространение и нарастващо влияние в източните части на Р Македония на различен от общоприетия за страната ислям (с особено внимание на районите в близост до границата с България). (с. 146).

В този параграф е анализиран процесът на ислямизация сред албанския етнос в Република Македония.

На базата на направен анализ от проведено теренно изследване (01-06.2016 г., включващо интервюта с представители на албанския етнос в Р Македония) е установена изключително тревожна тенденция за силното религиозно обвързване, водещо до радикализация предимно на подрастващите представители на албанския етнос в страната. Основните засегнати райони са тези на Скопие, Куманово и Тетово.

Изключително интересен е фактът, че наред със засилващата се ислямизация сред подрастващото албанско население в Р Македония е констатирано и увеличаване на ислямophobia в страната както сред славомакедонците, така и в самия албански блок (с. 151).

П. Вълков предупреждава за реална опасност този процес да се разпространи („домино ефект“) и върху други малцинства в страната. Според него не се изключва възможността дейността на местните радикални субекти - имами и НПО, поетапно да бъде пренасочвана и към някои съседни държави, в т.ч. България и Гърция, в които съществуват компактни малцинствени групи, изповядващи исляма. (с. 152).

Особено ценни за дисертационния труд са изводите от анкетите, представени в § 9. Те разкриват тенденциите за развитие на междуетническите отношения в Р Македония. Въз основа на тях П. Вълков прави обоснова извод, че „албанският фактор“ и в бъдеще ще запази своето изключително важно влияние в политическия живот на Р Македония. (с.161).

В резултат на политическата криза от 2015 г. се счита, че дори са налице предпоставки „албанският фактор“ постепенно да увеличава своята роля, като се превърне в неизменен балансър - не само от гледна точка на запазване на етнически мир в страната, но и като важен „играч“ при формирането на държавната политика във вътрешно- и външнополитически план, имайки предвид изключително положителното отношение на албанците към евроатлантическата интеграция на Р Македония.

Глава III (43 с.), озаглавена „Центровете на сила в международните отношения и „албанският фактор“ в Република Македония“ проследява отношенията с ЕС и НАТО, САЩ, Русия и Китай.

Тук отново П. Вълков откроява ролята на „албанския фактор“ за отстояването на евроатлантическите ценности, силното влияние на САЩ, намаляването на политическото влияние на Русия и противоречивата роля на Китай в страната.

Заключението концентрира основните изводи на автора и съдържа изводи относно постигането на поставените в увода цели и задачи на дисертационния труд

II. Оценка на научните и практически резултати и приноси в дисертацията

Сред общотеоретичните приноси следва на първо място да посоча избора на предмета на изследване на дисертацията. Конкретното на пръв поглед заглавие за влиянието на „албанския фактор“ в Македония всъщност е част от голямата тема за ролята на междуетническите отношения във вътрешния политически живот на отделна държава и отражението им върху системата на сигурност в регионален аспект.

Следващ теоретичен принос е обосноваването на влиянието на „албанския фактор“ в контекст на концепцията за „етнополитическата мобилизация“. Авторът допълва с многобройни аргументи, свързани с динамиката в развитието на „албанския фактор“, на валидността на концепцията за „балканската регионална общност за сигурност“.

Особено важна от теоретична гледна точка е Глава трета, която разглежда процеса на интеграция на Македония към регионални общности за сигурност като НАТО и ЕС.

Тук авторът прави обоснова извод, че „Често Р Македония е в ролята на инструмент на големите държави (основно САЩ и Русия) за прокарването, защитата и развитието на техните интереси в Западните Балкани“ (с. 165).

Теоретичен принос представлява прилагането на аналитичния модел за ролята на „малката държава“ Македония по отношение на други „малки страни“ в различни региони по света, в които съществуват компактни малцинствени общности, имащи аспирации за увеличаване правата на етноса.

.Практически приноси на труда.

- Изводът, че от самото начало на съществуването на независима Р Македония албанските партии винаги били във властта. (с. 104).
- Анализът на автора на постигнатите резултати от политическите партии и коалиции в албанския блок на различни избори показва, че формирането на

правителство в Р Македония е невъзможно без участието на партии на албанското малцинство.

- Изводите относно протичащия процес на албанизация и демографска експанзия на с. 105 – 106.
- Изводите относно ислямизация на определени слоеве от населението в Македония. Според П. Вълков може да се направи следното обосновано предположение: при организиране (подготовка на терена) и реализацията на подобен процес в съседна държава първоначално вероятно ще се използват възможностите на НПО, познати с дейността си в Р Македония, а впоследствие ще се пристъпи и към поэтапното разпространение на по-радикални течения на исляма, посредством провеждането на проповеди и обучения от радикализирани имами - чрез използване на социални мрежи в интернет и срещи с обектите върху които се цели да бъде оказано влияние. (с. 152).
- За първи път в дисертационен труд са представени някои от посланията от проведената на 17 май 2018 г. в София Среща на върха „ЕС – Западни Балкани“ (с. 170).
- Особено ценни са интервютата и обработените данни от тях, представени в дисертационния труд. Те подкрепят с безспорни научни методи тезите на автора.
- Основни изводи от проведената анкета в Глава Втора.
- Практически интерес представляват констатациите от социологическото проучване относно конфликта за името на Македония и членството в ЕС (с. 178). Те представят нагласите относно вече разрешения спор за името и подкрепата за членство на Македония в ЕС. Съгласно проучването на П. Вълков 66 % от респондентите са за присъединяване към ЕС под конституционното име „Р Македония“.
- Изводът, че „албанският фактор“ в Р Македония категорично подкрепя аспирациите на страната за членство в ЕС. (с. 179).
- Практически интерес представлява частта от дисертационния труд за албанската диаспора в САЩ и прегледът на тези организации- с.186 – 189.
- С особено практическо значение са формулираните изводи по отношение на ролята на „албанския фактор“ и България. Тук авторът достига до важни за българската външна политика заключения, като подкрепата за подписване на подписването на всеки договор, споразумение и меморандум между Р Македония и Р България, които носят духа на регулирането на историческата неправда и подкрепата на парламентарно ниво за предложението българите да бъдат добавени в преамбюла на Конституцията на Р Македония.

Докторантът има 6 публикации по темата на дисертацията, три от които на английски език.

III. Критични бележки и препоръки

В Глава трета, § 1, озаглавен „ЕС и НАТО – „албанският фактор“ се отделя сякаш повече внимание на официалната позиция на Албания за членство в ЕС, отколкото на самия „албански фактор“ в Р Македония. В отделни части надделява фоктологията в изложението. Струва ми се, че на въпроса за името „Северна Македония“ не е отделено достатъчно внимание.

На с. 203 авторът използва Ши Джин Пинг вместо официално използваното на български име на китайския лидер Си Дцин Пин.

Препоръчвам трудът да бъде издаден като монография, която да бъде използвана от широк кръг експерти в Министерство на външните работи, други заинтересовани ведомства и интересуващите се от проблематиката на Западните Балкани и Р Македония.

Бързам да отбележа, че посочените критични бележки не са от съществено значение и не се отразяват на качеството на монографичния труд и отличното впечатление от него.

IV. Заключение:

Това, което може да се обобщи от представения дисертационен труд на Петьо Георгиев Вълков, е способността за избор на актуален проблем, който не е достатъчно разработван в България, същевременно е с огромно практическо значение за нашата страна. Авторът доказва солидна академична подготовка, показва умения да систематизира и да прилага системния подход, сравнителния анализ и конкретно-ситуационния анализ, както и да изготвя прогнози.

Дисертационният труд отговаря на изискванията на чл. 6, ал. 3 от Закона за развитие на академичния състав в Р България, на чл. 27 от Правилника за неговото прилагане и на чл. 66 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“, поради което давам **ПОЛОЖИТЕЛНА ОЦЕНКА и предлагам убедено Научното жури да даде на Петьо Георгиев Вълков образователната и научна степен „доктор“ по научно направление 3.3. Политически науки (Международни отношения).**

София, 26 февруари 2019 г.

Проф. д-р Ирена Илиева